

Pregledni članak UDK 1(045) Sutlić, V.

doi: [10.21464/fi38202](https://doi.org/10.21464/fi38202)

Primljeno: 2. 3. 2018.

Denis NovkoPreloška 1c, HR-42000 Varaždin
novkodenis@gmail.com**Bit vremena i zadaća mišljenja
u filozofiranju Vanje Sutlića****Sažetak**

Pitanje o suvremenosti filozofije, mišljeno kao su-bivanje s vremenom samim, smjera ne na neko razdoblje unutar povijesti filozofije, nego na pitanje o filozofiji samoj. Jednim takovim pitanjem sama filozofija pita, razlučuje i sudi o sebi samoj te se na taj način bitno određuje u cjelini povijesnog sklopa. Razdoblje suvremene filozofije, sagledano u smislu vlastitog sebe-propitivanja, izlazi na vidjelo kao razdoblje krize filozofije. Razlog tomu Sutlić vidi u nemogućnosti filozofije da se orijentira u biti vremena. U posvemašnjoj krizi vremena, filozofija ima zadaću razlučiti i prosuditi o svojoj vlastitoj mogućnosti. Razlog nemogućnosti filozofije da se orijentira u biti vremena treba stoga potražiti u samoj mogućnosti, kako svega što jest, tako i filozofije same. Pitanje o mogućnosti, odnosno pitanje o iskonu svega što jest, a ne tek problematiziranje unutarstvjetskih problema, smjera na rješenje krize filozofije. Postavljanje pitanja o biti svega što jest, odnosno bitno pitati, rješenje je krize i početak obrata k iskonskoj zbilji, k jednom novom mišljenju koje misli iz povijesti same.

Ključne riječi

filozofija, povijest, povijesno pitanje, logos, bitak, bit, suvremenost, kriza, nihilizam

Uvod

U proteklih četvrt stoljeća, filozofiranje Vanje Sutlića ostalo je u sjeni nekih samo naizgled primjerenijih zbivanja i trendova u hrvatskoj znanstvenoj i filozofskoj zajednici. Bez obzira na samu situaciju s kojom se suočavamo, imajući pred sobom različita politička, društvena i filozofska zbivanja u proteklih četvrt stoljeća, ipak, svatko tko se susreo sa Sutlićevim djelima, svakako bi se složio da je Sutlić jedan od, ako ne i najveći, mislilac na ovim prostorima u proteklom stoljeću. Misaoni napor, sabranost u mišljenju, jezična istančanost, skrbljivost za istinu, samo su neke od vrlina koje prate Sutlićev filozofijski put. Njegovi kolege i bliski suradnici nerijetko su o njegovoj iznimnoj predanosti filozofiji govorili s najvišim poštovanjem, a o njemu bi se izražavali samo biranim riječima: »posvećenik logosa«, »čarobnjak riječi«, »profesor za profesore«, »mislilac među filozofima«, »čuvar otmjenosti duha«. Ono što Sutlićevo filozofiranje čini povijesno relevantnim i filozofijski vrijednim, nije toliko njegova namjera da pristaje uz ovu ili onu filozofiju, ovo ili ono političko usmjerenje, nego da u punoj sabranosti misaonog rada odgovorno pristupa traganju za onim jedino bitnim u filozofiji, za istinom shvaćenom kao otkrivenost (*aletheia*) onoga biti svega što jest.

Sutlićevo promišljanje ondašnje krize filozofije, kao i činjenica da se ona tijekom vremena još više produbila, čini njegovo filozofiranje primjereno da-

našnjici. Promišljajući bit vremena i upuštajući se u živi dijalog s Heideggerom, Marxom i Nietzscheom, Sutlić je ustrajao u ideji radikalnog prekida sa znanstveno-metafizičkom tradicijom. U razračunavanju s Hegelom, Sutlić je uspješno ne samo ukazao na razloge koji su doveli do krize filozofije nego ujedno i uputio na njezino rješenje.

U radu će se stoga, na temelju Sutlićeva ranijeg djela pod naslovom *Bit i suvremenost*, polazeći od pojma suvremene filozofije, nastojati odrediti što zapravo neku filozofiju čini suvremenom te pod kojim uvjetima možemo nekoj filozofiji odista pripisati određenje »suvremena«; budući da se Sutlićevo shvaćanje pojma povijesti, a potom i suvremenosti ne odnosi na neku određenu epohu povijesti kao nečeg puko vremenitog i prolaznog, nego u sebi uključuje cjelovitost cjeline, epohalnost epohe, odnosno ono što tek omogućuje puku prolaznost i vremenitost. Nakon određenja pojma filozofije, u radu će se tematizirati pojam krize filozofije te će se iz same krize nastojati pokazati nužnost filozofskog obrata u jedno izvornije mišljenje koje misli iz povijesti same. Na temelju određenja osnovnih pojmova, kao što su filozofija, suvremenost i povijest, u radu će se ukazati na važnost *povijesnog pitanja*, odnosno na važnost pitanja o temelju svega što jest, koji Sutlić vidi kao princip individacije, odnosno kao samo *ništa* shvaćeno ne kao *apsolutno ništa*, nego kao *ne-biće (me on)*. To *ništa* leži ujedno u temelju same svjetovnosti svijeta, ali i samog nihilizma današnje epohe pa je za razumijevanje krize današnje filozofije presudno pitanje o izvoru svega što jest jer ono u sebi uključuje i pitanje o mogućnosti svijeta i filozofije.

1. Filozofija i suvremenost

1.1. Odnos povijesti, filozofije i čovjeka

Kada uzmemo u razmatranje ono jedino pravo i istinsko, ono jedino do čega je Sutliću u njegovu filozofiranju stalo, tada ulazimo u horizont pitanja koje je kao takvo čovjeku, osobito u suvremeno doba, s jedne strane, toliko strano i nerazumljivo, čak, usudimo se reći, u velikoj mjeri nedohvatljivo i neshvatljivo, dok je s druge strane, po samoj naravi njegova bića kao bića koje posjeduje logos (*zoon logon echon*), njemu toliko svojstveno i od njega neodvojivo. Kao biću koje posjeduje logos, čovjeku je dana mogućnost transcendiranja puke svjetovnosti i svega onoga što se na ovaj ili onaj način pojavljuje u svijetu. Drugim riječima, po svojoj naravi čovjek je bitno usmjeren na pitanje, ne o predmetima unutar svijeta, nego na pitanje o *biti* svega što jest. No premda je čovjek biće koje može transcendirati svjetovnost svijeta, on ipak ne uspijeva dohvatiti bit svega što jest, a filozofija se u suvremeno doba sve više usmjerava na pitanja o bićima, a bit samih stvari ostaje joj neprozirna. Razlog krize, kako suvremenog svijeta tako i filozofije, leži upravo u nemogućnosti čovjeka da unutar svijeta dohvati ono bitno, ono što je vječno, principijelno te da u dohvaćanju onog vječnog transcendiraju puku svjetovnost. Nemogućnost pak čovjeka da se razračuna sa svim mogućim unutarsvjetskim distrakcijama, koje se očituju u vidu različitih aktivnosti i ažurnosti, i da sebe usmjeri na ono bitno, daje legitimnost pitanju je li u današnje vrijeme filozofija uopće moguća, a time, s obzirom na svjetska zbivanja, nije li filozofija za naše današnje doba suvišna? Ovim pitanjima želi se ujedno rasvijetliti i pitanje sudbine filozofije.

Za Sutlića ova pitanja pretpostavljaju dvoje: da filozofija biva u povijesti te da njezino biti u povijesti pretpostavlja neko biće koje posjeduje logos. Uzme

li se dakle u obzir da filozofija nije nešto što bi bilo odvojeno od čovjeka, to jest, od bića koje može transcendirati puku svjetovnost, te budući da se filozofija ne može misliti odvojeno od povijesti, može se reći da ona bivstvuje na sasvim osebujan način. Njezino bivanje očituje se u vidu »filozofičnosti čovjeka«, a što za Sutlića nužno pretpostavlja određeni *povijesni sklop*.

»Po povijesnom sklopu u koji se smješta, filozofija je povijesna.«¹

Prema Sutliću, filozofija je, s jedne strane, nešto što je neodvojivo od čovjeka i povijesti, dok se, s druge strane, ona pokazuje odsutnom, ne samo za današnjeg čovjeka nego i uopće odsutna iz povijesti. Naravno, možemo s pravom pitati može li, i na koji način, filozofija biti odsutna te nije li s obzirom na sve više različitih filozofskih grana i filozofskih aktivnosti ona prisutna više no ikad? Upravo se za današnji svijet, u svemu onome što se sabire u pojmu suvremenosti, kada se jedan takav *sklop* uzme u razmatranje iz duha povijesnog pitanja, uz sva ta tehnološka dostignuća, društveno-ekonomska i politička zbivanja, ove ili one različite inicijative u smislu znanstveno-interdisciplinarnih projekata i skupova, koji na različite načine barataju filozofskim pojmovima i problemima, pokazuje određena odsutnost filozofije same u svim tim aktivnostima. U tom mnoštvu svega što se želi prikazati kao filozofija, bile to različite grane kao npr. politička filozofija, filozofija znanosti, filozofija religije, filozofska antropologija itd., bile to različite povijesti filozofije ili, na koncu, ono što se naziva suvremenom filozofijom, nije se na čisto s time što filozofija uopće jest, kao ni s time na što zapravo smjera sam pojam suvremenosti. Usmjerenošću suvremene filozofije na znanstveno-predmetno mišljenje, odnosno na puke unutarstvetske probleme, ona zanemaruje pitanje o biti svega što jest, pri čemu se današnja pitanja mogu okarakterizirati kao *bez-bitna* pitanja.

1.2. Povijesni kontekst filozofičnosti čovjeka

Za Sutlića je filozofija svagda nešto povijesno, određenom *povijesnom sklopu* pripadno i vremenu primjereno. Filozofija određenog razdoblja odgovara *povijesnom sklopu* tog razdoblja i tu filozofija bitno postaje su-vremena. Ovaj odnos povijesti i filozofije na vidjelo izlazi tek u *cjelini* povijesnog sklopa. U toj *cjelini*, prije svega, na vidjelo izlazi sama *filozofičnost* filozofije. Tek se iz *cjeline povijesnog sklopa* (bit čovjeka, bića i bitak sam) može doprijeti do istinskog čovjekova bivanja u kojem čovjekovo *biti*² smjera na bitak te se po njemu i zajedno s njime zbiva.³ Usmjeri li se filozofija samo na jedan dio cjeline, samo na bića ili samo na čovjekovu bit, sama mogućnost filozofije iščezava iz povijesti. Ono što čovjeka čini čovjekom jest njegova mogućnost da pita ne samo o unutarstvetskim bićima nego i o biti svega što jest (bitak). Tek zajedništvo *biti čovjeka*, *bića* i *bitka samoga* uspostavlja cjelinu odnosa koju Sutlić naziva *cjelinom povijesnog sklopa*. Izvan tog odnosa za Sutlića nema čovjeka koji filozofira.⁴ Problem je, dakako, puno dublji jer da bi se čovjek uopće mogao odnositi spram bića u svijetu, mora on već na neki način

1

Vanja Sutlić, *Bit i suvremenost. S Marxom na putu k povijesnom mišljenju*, Veselin Masleša, Sarajevo 1967., str. 10.

2

Sutlić *biti* (bitak) shvaća kao ono po čemu čovjek jest i utoliko je *biti* čovjeka istoznačno

s *bit* čovjeka, odnosno način na koji čovjek bivstvuje.

3

V. Sutlić, *Bit i suvremenost*, str. 12.

4

Usp. *ibid.*, str. 374.

biti u odnosu spram bitka, spram onoga što svim bićima omogućuje bivanje. U tom odnosu čovjeka spram iskona svega što jest, ujedno na vidjelo izlazi sama mogućnost *filozofičnosti* čovjeka. Stoga način odnosa spram bitka uvijek bivanje filozofije. U tom smislu čovjek nije filozof tek po tome što jest čovjek, ali je on zato bitno predodređen za filozofiju. Odnosom spram bitka, čovjek transcendirira puku faktičnost, puko prolazne unutarsvjetske odnose među bićima i usmjerava se na iskon svega što jest. Da bi se razriješilo pitanje čovjekove nemogućnosti zahvaćanja cjeline odnosa u kojem se on već prethodno i sam mora nalaziti kako bi uopće mogao biti, potrebno je uvidjeti što je za Sutlića filozofija i što donosi njezina povijest. Time se ujedno nastoji rasvijetliti što Sutlić ima pred očima kada govori o suvremenoj filozofiji te koji je njezin zadatak u nadolazećoj epohi.

2. Filozofija kao moment kretanja povijesti

2.1. Sutlićevo shvaćanje pojma filozofije

Na temelju Heideggerove interpretacije riječi *philosophia* iz djela *Što je to – filozofija?*, koju Heidegger izvodi iz pridjevnog oblika *aner philosophos*; kao onaj koji ljubi ono mudro (*hos philei to sophon*), Sutlić daje svoje shvaćanje same riječi filozofija. Izvodeći riječ *filozofija*, za Sutlića se nameće jasna konzekvenca – filozof nije mudar, ali se spram mudrosti odnosi kao onaj ljubeći; kao onaj koji nije mudar, ali prema mudrosti teži. Ono filozofijsko usmjereno je tako na *philein*, na samu težnju, odnosno na ljubav za onim mudrim. Težnja, na sebi svojstven način, već unaprijed pretpostavlja neko posjedovanje onoga za čime se teži. Bez već prethodne pretpostavke, bez već nekog prethodnog posjedovanja onoga za čime se teži, nije moguća težnja. Na tragu Heraklitove tradicije, Sutlić shvaća *philein* kao *homologein*, kao slaganje, odnosno podudaranje s logosom. U tom podudaranju čovjek biva u *harmoniji* s logosom. Prateći Heraklitov 50. fragment, Sutlić *to sophon* razumije kao *hen panta* (jedno-sve) ili ono jedno koje sjedinjuje sva bića; »iskonska, izvorna sabranost svega u svojoj biti«. ⁵ To mudro je, nadalje, za Sutlića nešto što pripada ne čovjeku, nego *hen-u* i *logos-u*. Ljubiti ono mudro stoga bi značilo biti usmjeren ne na ovu ili onu filozofiju, ne na riječi ovoga ili onoga filozofa, nego na govor logosa samog. Tek u homologiji s logosom na vidjelo izlazi ono mudro samo. Na temelju ovakvoga određenja filozofije, biti mudar za Sutlića značilo bi biti primjeren najprije vlastitoj biti, a time ujedno i biti svega što jest (bitak). Biti primjeren svojoj vlastitoj biti u tom smislu pretpostavlja, prije svega, određenu spoznaju bitka, a potom i ugađanje svoje biti spram biti svega što jest. Na taj se način jest u skladu sa sabranosti svega u svojoj biti (*hen panta*). Budući da je filozof onaj koji tek teži za iskonskom sabranosti svega u svojoj biti, te stoga sam nije mudar, može se ustvrditi kako je u filozofiji *philia* nadomjestila *homologein*, a ono mudro postalo je tek predmetom težnje.

2.2. Razdoblje filozofije kao razdoblje podvojenosti

Težnja za »iskonskom sabranosti svega u svojoj biti« (*hen panta*) javila se u razdoblju kada se izgubio iskonski sklad s logosom samim. Taj događaj Sutlić razumije kao *podvojenost* same čovjekove biti, a shodno tome i čovjekove biti i biti svega što jest. Odvajanjem od iskonske sabranosti započinje ne samo razdoblje filozofije nego i razdoblje umjetnosti, prava, ekonomije, države itd. To je razdoblje ono u kojem čovjek više nije sposoban dohvatiti iskon svega što jest, nego sada, iz samoga sebe, potpomognut vlastitom proizvodnjom

(*poiesis*) u vidu filozofije, umjetnosti, znanosti itd., nastoji dohvatiti iskon svega što jest. Povijest filozofije za Sutlića tako pripada, s jedne strane, tragičnom razdoblju čovjekova otpadanja i lutanja,⁶ a s druge strane, čežnje za povratkom u zavičajnost, u iskonsku sabranost svega u svojoj biti. U *podvojenosti* čovjekove biti i biti svega što jest, budući da čovjek više nije sposoban dohvatiti iskon svega što jest, on se usmjerava na sebe, na vlastitu povijest, a kako je izgubio dosluh s logosom samim, sama bit stvari postaje mu neprozirna. Odnos čovjeka i bića postaje samo nešto puko izvanjsko, materijalno, pri čemu se svijet iz nemogućnosti čovjekova transcendiranja postepeno zatvara u sebe. Dakle, filozofija kao dio čovjekove povijesti⁷ unaprijed u sebi nosi usud *podvojenosti*, usud *ne-vida*, *ne-znanja*, a što nam u povijesti filozofije najbolje svjedoči Sokratovo *znanje neznanja onog bitnog*. U zatvorenosti čovjeka i svijeta, na čovjeku ostaje vratiti izgubljeno, a *philia* je ta, kako Sutlić navodi, koja *možda* može premostiti razliku i podvojenost.⁸

Dakle, u samoj podvojenosti povijesti, sama narav filozofije izlazi na vidjelo kao *ne-pro-vidnost* biti bića pa, shodno tomu, sama bit stvari očituje se kao nešto *ne-bitno*, nešto za što se u povijesti filozofije gubi interes. No konzekvenca takvog kretanja povijesti puno je dublja zato što da iz same neprovidnosti svijeta rezultira rađanje nihilizma. Na tragu Heideggera, Sutlić shvaća čitavu povijest zapadnjačke filozofije kao povijest metafizike. Usmjerenjem zapadnjačke filozofije na bitak bića, na biće kao biće (*on he on*), čovjek je svoje traganje usmjerio na ono opstojeće, a ne na bitak koji nadilazi opstojanje. Svoj vrhunac metafizičko mišljenje doživjelo je u novovjekovnoj filozofiji, a dovršilo se u Hegela s objavom apsoluta.⁹ U kretanju apsoluta, biće kao biće izašlo je na vidjelo kao apsolutna ideja, kao supstancija-subjekt, pri čemu je čovjekova povijesnost postala samo nešto podređeno apsolutnoj ideji i njezinoj znanstveno-logičkoj strukturi.

»Ovakva filozofija kao apsolutna znanost sustaje pred zadatkom mišljenja povijesnosti povijesti jer ona povijest shvaća kao povijest apsoluta i time je u njenoj biti snižava, obezvređuje.«¹⁰

Tako je najviša sfera objektivnog duha – državno ustrojstvo – kao ozbiljenje slobode i duhovne proizvodnje podređena apsolutnoj ideji kao njezina samosvijest. Na taj način spekulacija kao zaokružena, u sebi reflektirana ideja,

5

Usp. ibid.

6

Lutanje se ovdje ne treba shvatiti samo kao otpadanje od izvorne sabranosti nego i kao nešto što je pripadno samoj »izvornoj biti istine«. Prateći filozofiranje Kostasa Axelosa (1924.–2010.), Sutlić shvaća čovjekovo lutanje i potragu za istinom kao svojevrsnu *igru svijeta*, kao nešto što je produkt same njegove fragmentarnosti i vremenitosti u smislu »razbijenosti cjeline bitka«. *Igra svijeta* proizlazi iz same biti postojanja, iz samog principa individuacije. Odnos čovjeka i svijeta, svjetla i tame, otkrivenosti i skrivenosti, kretanja i mirovanja, sve je to *igra svijeta*, jedna maska iza koje stoje *fundamentalne snage* koje pokreću svijet i čovjeka.

7

Podvojenost čovjekove biti i biti svega što jest ujedno je i podvojenost same povijesti. Premda je povijest u sebi *istovjetna*, njenu

dvojakost Sutlić izražava, s jedne strane, kao čovjekovu povijest ili povijest onoga koji filozofira, a s druge strane, kao povijest same biti svega ili povijest onoga što se u filozofiji pokazuje.

8

Usp. ibid., str. 233.

9

Za Sutlića se iskonska bit u filozofiji povlači i skriva te postaje samo sjenka. Apsolut je tako za Sutlića iskrivljeni ideologijski izraz, nadomjestak za povijesnu bit, a tamo gdje je i ta sjenka (apsolut) iščeznula, kao na primjer u logičkom pozitivizmu, filozofija postaje izrazom otuđenja. Tu je filozofija lišena transcendiranja pa se, kao nastojanje dohvaćanja biti, nijeće u sebi.

10

Ibid., str. 377.

promašila je onaj životni ideal zajedničkog bivanja (*synousia*), odnosno zajednice filozofirajućih – istinski polis.

»Sinteza je za Hegela bila u *vječnoj sadašnjosti* kao spekulativnoj verziji vremenitosti; samo vremenito bilo je puko trajanje i obnavljanje jednog te istog – nešto nebitno. Logika je usisala život i gibanje – povijesti je ostala spoljašnja ljuska prolaznosti.«¹¹

Filozofija se nakon Hegela dovršila, zatvorila u sebe i odvojila od zbilje.

Dakle, u podvojenosti povijesti, nemogućnost dohvaćanja iskona svega što jest dovela je u filozofiji do pogrešnog shvaćanja pojma povijesti. Povijest se, kako Sutlić navodi, svela na nešto puko vremenito, historijsko i prolazno. S jedne strane, ona se svela na apsolutnu povijest u kojoj povijest filozofije postaje povijest objave apsoluta, dok je s druge strane, povijest bila svedena na čovjeka, pri čemu čovjek postaje svoj vlastiti tvorac – apsolut sam. Povijest filozofije tako se, s jedne strane, svela na mišljenje prolaznosti, ništavnosti i bačenosti, pri čemu se ono biti svega što jest svelo na puku formu, dok je, s druge strane, Hegelova filozofija degradirala čovjekovu povijesnost u apsolutnoj nužnosti i fatalizmu. Povijest, premda podvojena, u sebi je jedna. Svođenje povijesti na puku vremenitost, prolaznost i mnoštvenost dovelo je do zanemarivanja izvora svega što jest a time i do nihilizma. Ono jedino pravo i istinski ljudsko upravo je odnos čovjekove biti spram bića i bitka jer je odnos spram bića moguć upravo odnosom spram bitka.¹² U nemogućnosti dohvaćanja cjeline povijesnog sklopa, odnosno odnošaja čovjekove biti, bića i bitka, svijet nužno zapada u podvojenost koja dovodi do sekularizacije (*saecularis*) u smislu svjetovnosti, bačenosti, ništavnosti. *Ništa* koje u nihilizmu izlazi na vidjelo produkt je i konzekvenca same podvojenosti povijesti, a ta je podvojenost osobiti zamah doživjela u novome vijeku.

2.3. Nihilizam kao nužni produkt kretanja povijesti

Nihilizam se tako u svojoj biti pokazuje kao nužnost i nužna posljedica zamašitosti onog *novog* u novovjekovnom. Raskid sa svim prošlim i težnja za ostajanjem u novom nije ništa drugo doli kruženje onog *sada* koje vječno hoće sebe kao *novog*. Održavanje *novog* dinamika je stalnog obnavljanja, pri čemu *ono novo* uvijek mora sebe obnavljati jer ga prati usud vlastite nužnosti i vječnog kretanja; ono uvijek prelazi u *ono prošlo*. Odatle, navodi Sutlić, pojmovi kao što su *napredovanje* i *usavršavanje* postaju osnovnom misli novovjekovne filozofije, a pojmovi kao *ažurnost* i *aktualnost* postaju pokretačka snaga građanskog svijeta. Prema Sutliću, nihilizam novoga vijeka sabire se u vječnom vraćanju jednakog, u vječnom obnavljanju *onog novog*. To kruženje u samome sebi težnja je svijeta da se zatvori u sebe i da raskine svaki odnos s biti svega što jest. To je težnja onog *ništa* da u-*ništi* strukturu svijeta, da sebe zadobije i da vječno bude *ništa*, iliti jednolično obnavljanje jedno te istog na različitim razinama. Zatvaranje svijeta u sebe onemogućuje transcendiranje, onemogućuje skok *iz* svijeta jer se u toj vrtnji izvansvjetovno pokazuje kao *ništa*. Ono biti svega što jest pokazuje se kao ništa. Izokretanjem uloga bitak postaje *ništa*, dok se ono *ništa* pričinja kao bitak (lažna egzistencija). Na pitanje »što zapravo jest u nihilizmu?«, odgovor je »*ništa* jest!«. *Ništa* postaje ono bitno, odnosno ono principijelno, nužno i vječno degradira se na vremenito, promjenljivo i relativno. Vrijeme nihilizma u kojem filozofija ne uspijeva pronaći svoje pravo mjesto jer ne uspijeva transcendirati svjetovnost svijeta, Sutlić naziva krizom filozofije. Kriza same filozofije samo je produbljenje one izvorne podvojenosti biti čovjeka i biti svega što jest, a čija je posljedica zatvaranje svijeta u sebe i nemogućnost dohvaćanja iskonske sabranosti.

3. Kriza filozofije i povijesno pitanje

3.1. Kriza suvremenog svijeta i sudbina filozofije

Dakle, kriza suvremenoga svijeta ukorijenjena je u *podvojenosti* čovjeka i njegove biti, a time ujedno i čovjeka i biti svega što jest. Ova ukorijenjenost krize u *podvojenosti* ujedno je i izvor krize u samoj filozofiji. Ona se mora shvatiti ne samo kao da bi neko povijesno razdoblje bilo krizno razdoblje filozofiranja nego se to ima razumjeti kao kriza filozofije same.¹³ Da bismo razumjeli moment krize u Sutlićevu filozofiranju, potrebno je raščistiti sam pojam krize. Nju se ovdje treba razumjeti, prije svega, u smislu grčke riječi *krisis* kao lučenje, rastavljanje, odluka i sud. U tom smislu Sutlić vidi moment krize kao početak obrata prema jednom novom svijetu, odnosno kao moment u kojem »dolazi od čovjeka na vidjelo čovjeku upitnost (kritičnost) njegova povijesnog svijeta«. ¹⁴ Kriza je trenutak lučenja u kojem se u jedno sabiru: rasvjetljavanje same stvari, zatim suđenje nad stvari te, shodno samoj presudi, ujedno i ishod same presude. Ishod kao trenutak krize pokazuje se upravo kao presudan trenutak, u kojem se sama stvar, u ovom slučaju filozofija ima ostvariti ili propasti. Kritičnost same krize pokazuje se stoga kao nešto presudno u čemu na vidjelo izlazi sama bit onoga što se kritizira.

Kriza filozofije za Sutlića proizlazi iz njene nemogućnosti da se orijentira u biti vremena. Budući da se ne uspijeva orijentirati u biti vremena, ona također ne uspijeva biti suvremena pa shodno tomu postaje suvišna. Nemogućnost orijentiranja ne proizlazi iz same filozofije, nego iz biti vremena, koje se pokazuje kao ne-filozofijsko. U skladu s biti vremena, filozofiji se postavlja zadaća, da na vidjelo iznese korijen krize, odnosno svoju vlastitu mogućnost. Tu zadaću filozofija nije u stanju izvršiti, a da samu sebe ne prevlada, ne prekorači.¹⁵ Ona nije u mogućnosti nadići svoje vlastite granice pa se rješenje krize nalazi u vlastitom prevladavanju. Tražiti rješenje u krizi značilo bi samo još produbiti razmjer krize.¹⁶ U tom prevladavanju sebe, u prelaženju vlastitih granica, filozofija dolazi u dodir s biti vremena te se kao suvremena bitno pokazuje kao nemoguća. Prelaženje vlastitih granica zbiva se u kritičkom mišljenju, koje je već u neku ruku nešto što smjera na istinsku budućnost, na prevladavanje filozofije. Filozofija staroga svijeta, nakon što je dosegla svoj vrhunac, orijentirala se na način da je samu sebe stavila u pitanje. Posthegelevske se filozofije na taj način ne odlikuju nekim novim rješenjima, nego se svode na traženje orijentacije. Filozofije krize, premda se svaka na svoj način pokušala razračunati s filozofijom staroga svijeta, još se uvijek služe metafizičkim pojmovima te kao takve nisu u stanju prevladati metafizičko mišljenje. Orijentacija suvremene filozofije, upravo kroz krizu, sebe mora usmjeriti prema novome svijetu.

¹¹
Ibid., str. 417.

¹²
Usp. ibid., str. 372.

¹³
Usp. ibid., str. 124.

¹⁴
Usp. ibid., str. 11.

¹⁵
U ranijem razdoblju filozofiranja, posebice u djelu *Bit i suvremenost*, Sutlić vidi posljednju

zadaću filozofije u prevladavanju, prekoračivanju i ostvarenju filozofije da bi, na tragu Marxa, zadržao kontinuitet između filozofije i povijesnog mišljenja. U kasnijem se razdoblju Sutlić distancirao od ovako shvaćenog kontinuiranog prijelaza filozofije u povijesno mišljenje te je, polazeći od Heideggera, prevladavanje filozofije shvaćao kao novi početak mišljenja, odnosno kao potpuni obrat od metafizičkog mišljenja.

¹⁶
Usp. ibid., str. 123.

»Zato je filozofijska dilema danas: ili filozofija starog svijeta, koja ga na kraju vlastitom upitnošću ostavlja da traje, ili mišljenje budućnosti u krizi, koje filozofijsko nadmašivanje filozofije povezuje s ozbiljenjem novog svijeta.«¹⁷

3.2. *Suvremenost povijesnog pitanja*

Suvremenost filozofije za Sutlića bitno smjera na budućnost. U orijentiranosti na novi svijet, u kojem bi čovjek ponovno bio usmjeren na biti svega što jest, budućnost se ne pokazuje kao nešto što bi bilo odvojeno od prošlosti i sadašnjosti, nego se tu radi o jednom takvom budućem koje u sebi nosi ono prošlo i ono sadašnje. To je istinska budućnost koja nosi istinsku bilost i istinsku suvremenost.¹⁸ Ono što je presudno za uspostavljanje jednog novog svijeta, jednog novog mišljenja, kojeg Sutlić naziva povijesno mišljenje, jest upravo bitno pitanje. Pitanje suvremenosti zadire u biti svega što jest, ono zadire u samo zbivanje, u povijest, što znači da je bitno pitanje ujedno i povijesno pitanje.

»Bitno pitanje naseljeno je na tlu povijesti i ima svoj 'horizont' u njenom epohalnom zbivanju.«¹⁹

Kada Sutlić govori o važnosti povijesnog pitanja, onda ne misli na neko pitanje o nekom prošlom događaju, a još manje na pitanja i probleme s kojima se suočava humanistička znanost ili historija. Povijesno pitanje, s jedne strane, smjera na ono što uopće omogućuje povijesne događaje, dakle na iskon, dok s druge strane, ono nije samo pitanje koje traži odgovor, nego u isti mah dovodi do obrata onoga koji postavlja pitanje. Povijesnim pitanjem čovjek se uklapa u zbivanje, u bit vremena i time postaje su-vremen. Iz te uklopljenosti u zbivanje, u povijest, u život sâm, izvire za čovjeka mogućnost filozofiranja. Iz te dubine povijesti same, otkriva se nešto od izvorne sabranosti (*hen panta*). Već je po samim ovim odredbama povijesnog pitanja jasno da se ovdje ne smjera na povijest kao puku historiju, na pripovijedanje o prošlim događajima, nego na jedan izvorniji smisao povijesti.

Sama riječ *povijest* za Sutlića otkriva horizont onoga što kriza kao sud ima iznijeti na vidjelo, samu filozofičnost filozofije. Sutlić razumije povijest,²⁰ ne kao puku prošlost, kao nešto faktičko, nego kao zbivanje onoga što je bilo, što jest i što će biti. Povijest se pokazuje kao nešto što u sebi nosi iskon svega što jest; ono što sva bića iznosi na vidjelo. Sutlić će u kasnijem razdoblju svog filozofiranja *zbivanje povijesti* odrediti kao *kazivanje vijesti*, kao zgodu, na jednom mjestu²¹ i kao hod zgode. Riječ zgoda, na jednak način kao i njemačka riječ *Geschichte*, u sebi odražava slojevit, stupnjevit cjelovitost zbivanja. Prema tome, svako razdoblje povijesti odraz je sebi primjerene suvremenosti, odnosno *cjeline povijesnog sklopa*, u kojem ono istinito prosi-java, izlazi na vidjelo na sebi svojstven način. Upravo određenjem povijesti kao unutrašnjeg, a ne puko vanjskog zbivanja (historija), u kojem se odražava *biti svega što jest*, moguća je za Sutlića sintagma »suvremena povijest«. ²² Filozof je, prema tome, onaj vjesnik koji čuje kazivanje vijesti bitka, biva pripovijesti, pri samoj zgodi i u tom smislu može pripovijedati ono jedino pravo i iskonsko. ²³ U tom smislu Sutlić kaže da je mišljenje svetost čuvanja mogućnosti da zgoda kaže svoje. ²⁴ Dakle, tek onaj tko biva pri vijesti zgode postaje suvremen. Tek onaj tko čuje kazivanje zgode, tko jest zajedno s vremenom određene povijesne epohe može se nazvati filozofom.

3.3. *Povijesno pitanje kao obrat k povijesnom mišljenju*

Povijesno (bitno) pitanje obrat je k povijesnom mišljenju. Ono zahtjeva krajnji napor mišljenja i iznimnu sabranost. Ono je krajnje teško jer ne pita za

nešto već pretpostavljeno i na ovaj ili onaj način već unaprijed poznato. Ono se ne svodi na postavljanje i rješavanje problema, odnosno na istraživanje već nečeg pretpostavljenog kao što je to praksa u znanstveno-logičkim istraživanjima današnjice, u kojima se već na neki način računa s danostima o kojima se pita. Povijesno pitanje kreće se u horizontu nepoznatog, nejasnog i ne-stvarnog. Ono otkriva zbilju samu, iskonski početak, ono po čemu nešto jest ili nije, povijesnu genezu. U njemu se pomiruju potencija i akt, esencija i egzistencija, *ousia* i *to on*, bitak i biće, sad ne više u elementu pojma, znanosti i teorije, nego u elementu zbilje same. Tim pitanjem bitno smo suvremeni jer ulazimo u zgodu povijesti, u zbivanje koje smjera na zavičajnu budućnost. Povijesno pitanje ne zadire samo u biti nekog vremena nego ujedno i smjera na biti onoga koji bitno pita. U takvom pitanju u jedno se sabiru bit čovjeka, bića i bitak pa jedno takvo pitanje ujedno zahvaća i preobraća samog čovjeka. Povijesnim pitanjem u pitanje stavljamo sami sebe i svoje vrijeme te se na taj način provodi obrat u nama samima. Kad pitamo, stavljamo u pitanje i vlastito biti, pri čemu se osvjetljava sam povijesni položaj, istinsko čovjekovo mjesto. Na taj način transcendiraju se puka svjetovnost, puka predmetnost, nadilazi se svjetovnost svijeta. Krug obnavljanja i vraćanja jedno te istog otvara se te se ulazi u novi, povijesni svijet, u iskonsku zavičajnu budućnost po kojoj jesmo s vremenom, tj. suvremeni.²⁵

Povijesnim pitanjem ujedno se premašuje metafizičko mišljenje *bitka bića* i njihove ontologijske diferencije kao *ousia* i *to on*. To je za Sutlića akt prevladavanja ili, kako će se u kasnijem razdoblju filozofiranja izražavati, akt pregorijevanja²⁶ filozofije i metafizičkog mišljenja. Ovaj akt ujedno je upuštanje, ne prepuštanje, nego svjesno primanje vijesti zgođe i iz-vještavanje

17

Usp. ibid., str. 126.

18

Usp. ibid., str. 44.

19

Ibid., str. 387.

20

Za Sutlića *povijest* je, u širem smislu značenja, ono što je *po vijesti*, što se izvještava i što se zna po prethodnom znanju. U riječi *vi-jest* sadržano je neko znanje, na što upućuje i sam korijen, koji je isti kao i u riječi vidjeti, a dolazi od *ed* ili *id* koji se može čuti i u riječi ideja (*eidos*), a znači vid ili znanje. Tako *vi-jest* ili ono što je po vijesti izražava određeno znanje ili uvid u nešto. U tom širem smislu riječi *povijest* značenje smjera na temporalnu strukturu u kojoj predominira ono prošlo. Sutlić stoga u dodatku proširenog izdanja djela *Praksa rada kao znanstvena povijest* predlaže riječ *zgođa*, koja bolje pogađa samo biti onoga što se pokazuje kao zbivanje povijesti.

21

Vidi: Vanja Sutlić, *O povijesnom mišljenju*, u: Damir Barbarić (ur.), *Prema povijesnom mišljenju. Uz djelo Vanje Sutlića*, Zagreb, Matiča hrvatska 2016., str. 234.

22

Vanja Sutlić, *Praksa rada kao znanstvena povijest. Povijesno mišljenje kao kritika krip-*

tofilozofijskog ustrojstva Marxove misli, Globus, Zagreb 1987., str. 176.

23

Usp. Vanja Sutlić, *O povijesnom mišljenju*, str. 233.

24

Usp. ibid.

25

Usp. V. Sutlić, *Bit i suvremenost*, str. 238.

26

Sutlić koristi riječ *pregorijevanje* kao prijevod za Heideggerovu riječ *Verwindung* (pregorijevanje, prebolijevanje) kako bi se, prije svega, distancirao od Hegelova dijalektičkog smisla nadilaženja, dokidanja (*Aufhebung*), a potom i cijele metafizičke tradicije koja ne uspijeva prekoračiti svoju epohu, svjetsko-povijesni sklop, nego ga upravo kompletira. U djelu *Praksa rada kao znanstvena povijest* Sutlić kao prijevod riječi *Verwindung* koristi također riječ *usukavanje*. *Verwindung* u sebi sadrži i smisao uvijanja, motanja (*winden*) pa shodno tomu i obrtanja, odvratanja. Heidegger koristi *Verwindung* u smislu prevladavanja (*Überwindung*) metafizike i potpunog odvratanja od mišljenja u metafizičkim kategorijama.

same te zgode. Pregorjeti filozofiju značilo bi prevladati metafizičko mišljenje i upustiti se u događaj zgode, dopustiti zgodi da kaže svoje, oslušivati te potom kazivati ono neizrecivo samo. Pregorijevanje metafizičkog mišljenja zahtijeva stoga i potpuno odvajanje od metafizičkih pojmova, što bi značilo da je jedan od uvjeta povijesnog mišljenja također razvitak novog i zgodi primjerenog načina kazivanja. Primanje kazivanja i naviještanje zgode, odnosno istine same, sabranosti svega u svojoj biti, nije drugo do Heraklitovo slušanje »događanja« logosa. U događaju je mišljen svijet, jednokratna zgoda u čijem središtu je kazivanje. U tom smislu »povijesni čovjek skrbno prima kazivanje zgode«, ²⁷ Sutlić će reći:

»Zato povijesna zgoda zove i odjekuje u svim odgovarajućim gradnjama povijesnoga svijeta.«²⁸

Povijesno, nemetafizičko mišljenje ne misli u odvojenosti *ousia* i *to on*, ono je usmjereno na ono neizrecivo, na zbilju samu, na život, a ne na logičko-znanstvenu strukturu mišljenja svijeta u razdvojenosti bitka i bića. Prema tome povijesno, nemetafizičko mišljenje smjera na pred-znanstveno, pred-logičko mišljenje u smislu izvorne sabranosti, na što upućuje i izvorno značenje logosa kao zбора i sabiranja (*legein*).

4. Povijesno ništa i zadaća filozofije

Ono najdublje i najteže za čime povijesno pitanje ima pitati, najdublje, ne samo misaono nego ono najdublje u samoj prirodi, u svijetu, u čovjeku, a što Sutlić izlaže u zadnjem poglavlju djela *Bit i suvremenost*, jest pitanje o *ništa*. Zašto uopće jest nešto, a ne radije ništa, vječna je zagonetka svijeta. *Ništa* je upravo ono što leži u temelju bivanja, odnosno u temelju svijeta.

»Tako su svijet kao princip mogućnosti bića i *ništa*, kao ono sasvim drugo od bića, zapravo jedno te isto.«²⁹

Ono je navlastita crta svjetovnosti svijeta, ono što je prisutno u svakom određenju, u svakoj *ne*-stabilnosti, *ne*-oformljenosti, *ne*-jedinstvenosti, *ne*-uređenosti itd.³⁰ To je ona, kako Sutlić navodi, *hora*, *nihil*, neodređeni kaos, koji još od Platona pa kroz cijelu povijest filozofije ostaje nešto što je nemislivo i nedohvatljivo, ne zato što se zbog čovjekove ograničenosti ne bi moglo spoznati, nego zato što je ono samo *nemislivo*, *neodređeno*, *besformno*. Još za Platona *ništa* je bilo ono što omogućuje ne samo stvari nego i pojavljivanje ideja, pojavljivanje uzora.

»Samo iz *ništa* i po njemu ideja je sjaj uvijek istog (...)«³¹

Taj mračni temelj, kako ga Schelling naziva, mogućnost je zla i temelj egzistencije. Za Sutlića *ono* je princip individuacije, odnosno *omogućavajuće povijesno ništa*, kako ga on još naziva prateći Marxovu misao.³² Tako se, prema Sutlićevu mišljenju, povijest filozofije svela, s jedne strane, na mišljenje vječne strukture, na stabilnu bit, odnosno na progresivnu ništavnost – ništa koje prelazi u ništa – te na puku prolaznost i faktičnost, a s druge strane, dok je moćna negativnost (mogućnost) povijesti kao izvora filozofije ostala za filozofiju nepromišljena.³³ Tek u slutnji moćnog povijesnog *ništa* filozofija može prevladati stabilnu bit, odnosno totalitet u kruženju.

»Ona to može kad preuzme najteži svoj zadatak; da misli povijest i da povijesno misli ono *ništa* i onu mogućnost koja djeluje u zbivanju i zgodi svijeta.«³⁴

Sutlić tako navodi najteži zadatak mišljenja, »misлити povijesnu individuaciju u njenom iskonu«. ³⁵ Probiti se misaono kroz totalitet u kruženju moguće je tek u dodiru s *ništenjem svijeta*, tek u tom trenutku zadatak svjetovnog obrata dobiva svoj smisao. Utoliko je misлити cjelovitost cjeline, epohalnost epohe moguće, ne ukoliko se misle unutarsvjetska zbivanja, nego ukoliko se sagleda povijesnost povijesti u svojoj cjelini. Tek to može riješiti krizni moment povijesti i otvoriti vrata novog povijesnog mišljenja.

»Revolucionarno, bitno (jer u povijesnosti povijesti ukorijenjeno) pitanje ne znači, dakle, samo obrat od 'normalne', 'prirodne' svakidašnjice epohe u njenu izvornost, nego *i iz njene izvornosti u pred-individuirano, još-ne-nastalo – u samu povijest, u samo nastajanje*«. ³⁶

Dakle, ideja pregorijevanja filozofije kao pomirenje ideje i zbilje u povijesnom mišljenju, koju Sutlić nastoji promisliti u njenoj punini, ostaje zadaća za nadolazeću epohu. U njoj se ima propitati *temelj* same povijesti, odnosno njena mogućnost koja se ujedno pokazuje i kao mogućnost filozofije.

Zaključak

Nemogućnost orijentiranja suvremene filozofije u biti vremena pokazuje se kao kriza filozofije iz koje se tek treba uvidjeti budućnost jednog izvornijeg i jednostavnijeg mišljenja. Filozofija u tom smislu neće nestati, no postavlja se pitanje treba li filozofiju održavati kao puko isprazno trajanje u kojem se ništa bitno ne uspijeva reći ili je potrebno filozofiju prevladati i usmjeriti se prema izvornijem mišljenju koje misli cjelovitost same cjeline, epohalnost same epohe. S obzirom na to da Sutlić vidi filozofiju kao nešto dovršeno, nešto što se treba nadići, odnosno pregorjeti u svrhu jednog izvornijeg mišljenja, pa ukoliko suvremena filozofija želi istinski biti suvremena, a ne tek trajati, ona se utoliko mora usmjeriti na bitno pitanje, odnosno na pitanje o biti koje smjera ne na pojavno, nego na samu mogućnost. Takvim pitanjem filozofija se iz prolaznosti svijeta usmjerava na biti svega što jest te se na taj način, kako sam Sutlić navodi, bit unosi u zbilju, a zbilja se usmjerava na bit. Polazišna točka suvremene filozofije u razračunavanju s bitnim problemom filozofije stoga je razračunavanje s mračnim temeljom ukorijenjenim u svjetovnosti svijeta. Pitanjem o samoj mogućnosti svijeta ujedno se pita i za uzrok podvojenosti kao i za uzrok nihilističkoga obnavljanja vječnoga *sada*. Potrebno je stoga promisliti to moćno omogućavajuće *ništa* da bi se razračunalo s nemogućnosti dohvaćanja iskona svega što jest i da bi se u nadilaženju filozofije mogao ostvariti jedan novi svijet povijesnog mišljenja.

Izvornost Sutlićeve misli proizlazi upravo iz njegova nastojanja da ukaže na sve momente krize suvremene filozofije te da pri sagledavanju tih momenata

27
Vanja Sutlić, *Uvod u povijesno mišljenje*, De-
metra, Zagreb 1994., str. 161.

28
Ibid.

29
V. Sutlić, *Bit i suvremenost*, str. 153.

30
Usp. ibid., str. 410.

31
Ibid., str. 414.

32
Usp. ibid., str. 417.

33
Ibid.

34
Ibid., str. 418.

35
Ibid., str. 387.

36
Ibid.

raščišti sam pojam filozofije. Iznošenjem na vidjelo mogućnosti ili nemogućnosti filozofije, za nas danas otvara se mogućnost pitanja o budućnosti. Iz toga proizlazi da je istinsko pitanje budućnosti zapravo pitanje iskonske, izvorne prošlosti. Pitanjem o *ništa* nastoji se dohvatiti *igra* i prikrivenost one moći »univerzalne individuacije«. No budući da se jedno takvo pitanje u povijesti filozofije pokazalo kao nemislivo, nameće se zahtjev da se pitanju o *ništa* pristupi na jedan izvorniji, jednostavniji način no što se to do sada činilo u filozofiji. Pitanje o *ništa* ne podrazumijeva odgonetavanje te mračne i nepoznatljive snage univerzuma, nego ono nastoji proniknuti u samu bit povijesti i svijeta te na temelju toga rasvijetliti uzrok krize i nihilizma današnjeg doba.

Denis Novko

**The Essence of our Time and the
Task of Thinking in Vanja Sutlić's Philosophy**

Abstract

The question of contemporaneity of philosophy, which is thought as the co-existence with the time itself, is not aimed at some period within the history of philosophy, but at the question of philosophy itself. With such a question philosophy asks, distinguishes and judges itself, and thus essentially determinates itself in the entirety of the historical frame. The period of contemporary philosophy, viewed in the sense of self-contemplation, is thus judged as a period of the crisis of philosophy. Sutlić consider that the reason is the inability of philosophy to orientate itself in the essence of time. In the prevalent crisis of our time, philosophy has a task to distinguish and to judge its potentiality. The reason for the inability of philosophy to orientate itself in the essence of time should, therefore, be sought for in the very potentiality of everything that is, as well as philosophy itself. The question of potentiality, of the origin of everything that is, aims to solve the crisis of philosophy. Problematising worldly problems in that sense does not provide a solution. By asking the question about the essence of everything that is, in other words, asking essentially, is a solution to the crisis and the beginning of the reversion to the primeval reality, to a new way of thinking that thinks from the history itself.

Key words

philosophy, history, historical question, logos, being, essence, contemporaneity, crisis, nihilism